

Súčasnú poľnohospodárske využitie vybraných kotlín Slovenska

Peter SPIŠIAK

Abstract: *The localization of agriculture in the country and most favourable agro-ecological factors in particular are the most significant areas. Georelief belongs to important factors as well. For agriculture, lowlands or basins having natural conditions for arable landscapes is also very important. If we consider agriculture in Slovakia, the most intense part is located in lowlands and the rest is located in basins at various climatic and morphological levels.*

In the article we will deal with agricultural use of the basins from both the agro-ecological and specialization views.

Key words: *basin, agriculture, Slovakia, specialization, landscape*

Úvod

Poľnohospodárstvo patrí medzi najstaršie výrobné odvetvia. Poľnohospodárstvo v krajine bolo zo začiatku lokalizované do najúrodnejších teplých nížin, ale postupne sa dostávalo aj do kotlín a v samom závere aj do pohorí. Tento fenomén možno vidieť aj na Slovensku, kde najskôr boli poľnohospodársky využívané teplé nížiny na južnom Slovensku – Podunajská, Východoslovenská a Záhorská nížina. Postupne sa poľnohospodárstvo lokalizovalo aj do teplých a mierne teplých až chladných kotlín, kde však boli o niečo horšie podmienky, predovšetkým morfológické. S nárastom urbanizácie dochádzalo k intenzívnejšiemu využívaniu kotlín pre nepoľnohospodárske účely, čo malo za následok určité zmeny agrošpecializácie týchto kotlín a v niektorých prípadoch došlo aj k dost' významnému potlačeniu tejto plošnej výroby. V príspevku sa budem zaoberať priestorovým rozložením kotlín na Slovensku, pričom si budem všímať hlavne ich agroekologické využitie.

Jadro problému

Agroekologické podmienky na Slovensku sú relatívne stabilné. Na mikroúrovni sa dajú mierne korigovať, ale neprinášajú významné zmeny v produkčnoscí územia. Poľnohospodárstvo je lokalizované do všetkých morfoštruktúr, ale špecifické postavenie majú kotliny, prípadne podolia, kde dochádza k stretu viacerých produkčných a mimoprodukčných funkcií. V podstate poľnohospodársky najproduktívnejšie kotliny a podolia sú tie, ktoré sa nachádzajú v teplých oblastiach, nemajú príliš veľký záber poľnohospodárskej pôdy a má to územie relatívny dobrý odbyt produkcie. Kotliny a podolia na Slovensku sa nachádzajú v rôznych teplotných a výškových stupňoch (Lukniš, M., a kol., 1972). V rámci výškových stupňov sú do 300 m n.m., aj od 400 do 800 m n.m., aj nad 800 m n.m. V rámci typu reliéfu sa nachádzajú aj v rovinách, pahorkatinách, nižších a vyšších vrchovinách ako aj nižších a vyšších hornatinách. Z hľadiska klimatického môžeme kotliny a podolia nájsť v teplom, mierne teplom pásme, ale aj v chladnom pásme. Tieto fenomény spôsobujú, že ich poľnohospodárske využitie je rozdielne. Základné členenie kotlín a podolí bez zjavnej socioekonomickej špecializácie urobili ešte Lukniš M., Plesník P. (1961), pričom využili hlavne výškovú členitosť a klimatické pomery (*Tab.1*).

Pri sledovaní špecializácie poľnohospodárstva sa málokedy stretne v literatúre s morfológickým regiónom. Väčšinou je to administratívny celok (štát, kraj, okres). Z hľadiska metodického k danej problematike možno spomenúť niekoľko autorov ako Némethová J. (2001), Věžník A. (1993, 1999), Věžník A., Hubl R. (2006), Spišiak P. (1989, 1993). V súčasnej dobe dochádza vo viacerých oblastiach humánnej geografie k identifikácii týchto morfológických celkov a ako príklad treba uviesť Košickú kotlinu, Liptovskú kotlinu, Žiarsku kotlinu. V tabuľke 1 vidno postavenie kotlín a podolí vo vzťahu k okresom. Iba dve kotliny – Žilinská a Rožňavská sú v jednom okrese. Najviac okresov je v Považskom podolí, ktoré je relatívne úzke, ale jeho dĺžka niekoľkonásobne prevyšuje šírku, čo má za následok jeho odlišné agroekologické podmienky v juhozápadnej časti v porovnaní so severovýchodnou časťou.

Tab.1: Typ kotliny a podolí na Slovensku podľa morfológických a klimatických charakteristík

Typ kotliny, podolia	Okresy
Nízko položené kotliny, teplé	
1. Košická kotlina	KS, KE1-4, PO
2. Juhošľovenská kotlina	
2.1 Ipeľská kotlina	VK, LU
2.2 Lučenecká kotlina	LU, VK, RS
2.3 Rimavská kotlina	RS, LU, RA
3. Považské podolie	NM, TN, IL, PU, PB, BY
4. Rožňavská kotlina	RV
5. Pliešovská kotlina	ZV, KA, BS
Kotliny stredného výškového stupňa, mierne teplé	
1. Žilinská kotlina	ZA
2. Hornonitrianska kotlina	PD
3. Zvolenská kotlina	ZV, BB, DT
4. Hornádska kotlina	PP, LE, SN
5. Žiarska kotlina	ZH, ZC
Vysoko položené kotliny, chladné	
1. Turčianska kotlina	MT, TR
2. Horehronské podolie	BR, BB
3. Podtatranská kotlina	
3.1 Liptovská kotlina	RK, LM
3.2 Popradská kotlina	PP, KK, SL, LE
4. Oravská kotlina	NO, TS

Zdroj: Lukniš, M., Plesník, P., 1961

Pre poľnohospodárstvo je dôležitá produkčnosť pôd, ktorá do určitej miery odráža aj možné zameranie regiónu. Medzi najproduktívnejšie kotliny, resp. podolia možno považovať teplé oblasti s dostatočnou riečnou sieťou, ktorá v minulosti zaručovala každoročný prísun kvalitných nánosov v nívnych a terasových častiach. Sem patrí hlavne Považské podolie a naše najväčšie kotliny – Košická a Juhošľovenská. Za najmenej produktívne možno považovať naše najsevernejšie kotliny, ktoré sú v najchladnejšej oblasti, časti v tieni vysokých pohorí – Oravská kotlina, Podtatranská kotlina (Tab.2).

Tab.2: Typ kotliny a podolí na Slovensku podľa bonity pôdy

Typ kotliny, podolia	Typ bonity
Považské podolie	veľmi produktívna—produktívna
Juhošľovenská kotlina	stredne produktívna—produktívna
Košická kotlina	stredne produktívna—produktívna
Horehronské podolie	stredne produktívna
Hornádska kotlina	stredne produktívna
Hornonitrianska kotlina	stredne produktívna
Pliešovská kotlina	stredne produktívna
Rožňavská kotlina	stredne produktívna
Turčianska kotlina	stredne produktívna
Zvolenská kotlina	stredne produktívna
Žiarska kotlina	stredne produktívna
Žilinská kotlina	málo produktívna
Podtatranská kotlina	málo produktívna—veľmi málo produktívna
Oravská kotlina	málo produktívna—veľmi málo produktívna

Zdroj: Atlas krajiny SR, 2002

Jedným z limitujúcich prvkov oráčinovej krajiny v kotlinách a podoliach (najviac využívanej pôdy) je georeliéf. Ak ide o rovinatý reliéf, je možné pôdu využívať ako ornú, čím sa zvyšuje agroekologický efekt. Relatívne homogénny rovinatý reliéf má len niekoľko kotlin a podolí, ktoré sú rôznej veľkosti, rôznej klimatickej polohy, napr. Oravská kotlina, Rožňavská kotlina, Považské podolie. Práve tento rovinatý fenomén spôsobuje kumuláciu viacerých socioekonomických javov nepoľnohospodárskej povahy, napr. urbanizácie, dopravných polymagistrát (Tab.3).

Tab.3: Typ kotlin a podolí na Slovensku podľa reliéfu

Mierne zvltný reliéf	Homogénny rovinatý reliéf
Horehronské podolie	Oravská kotlina
Hornádska kotlina	Pliešovská kotlina
Hornonitrianska kotlina	Považské podolie
Juhoslovenská kotlina	Rožňavská kotlina
Košická kotlina	Turčianska kotlina
Podtatranská kotlina	
Zvolenská kotlina	
Žiarska kotlina	
Žilinská kotlina	

Zdroj: vlastný výskum

Ak sa pozrieme na plošnú veľkosť kotlin a podolí, sú medzi nimi zjavné rozdiely. Najväčšie kotliny sú buď čiastočne uzavreté – Košická a Juhoslovenská, alebo úplne uzavreté s dvoma tokmi – Podtatranská a Zvolenská kotlina. Pri poľnohospodárskom využití badať dosť významné rozdiely, ktoré ako sme uviedli vyššie, do značnej miery súvisia s klimatickými faktormi (Tab.4).

Tab.4: Poradie veľkosti kotlin a podolí na Slovensku a najväčší úbytok pôdy

Poradie veľkosti kotlin a podolí	Najväčší úbytok pôdy v súčasnosti a budúcnosti
Juhoslovenská kotlina	Žilinská kotlina
Podtatranská kotlina	Košická kotlina
Košická kotlina	Rožňavská kotlina
Zvolenská kotlina	Zvolenská kotlina
Považské podolie	Hornonitrianska kotlina
Hornádska kotlina	Podtatranská kotlina
Turčianska kotlina	Hornádska kotlina
Hornonitrianska kotlina	Žiarska kotlina
Oravská kotlina	
Žilinská kotlina	
Horehronské podolie	
Žiarska kotlina	
Pliešovská kotlina	
Rožňavská kotlina	

Zdroj: vlastný výskum

Úbytok pôdy v kotlinách a podoliach je neustály. Ak sledujeme koreláciu medzi veľkosťou územia a úbytkom pôdy nie je medzi nimi závislosť. Najväčšie úbytky pôdy boli zaznamenané v tých oblastiach, kde sa realizovali veľké investičné akcie (výstavba vodných nádrží – Liptovská kotlina, Oravská kotlina, Žilinská kotlina, výstavba priemyselných kombinátov – Žiarska kotlina, Košická kotlina, Hornonitrianska kotlina). V súčasnosti dochádza k ďalšiemu záberu poľnohospodárskej pôdy pri nových investičných zámeroch (výstavba diaľnic – Považské podolie, Podtatranská kotlina, výstavba priemyselných areálov a logistických centier – Žilinská kotlina, Košická kotlina, Žiarska kotlina, Považské podolie). To boli, sú a budú zábery poľnohospodárskej pôdy, ktoré sa už nikdy nevrátia do pôdneho fondu (Tab.5).

Súčasná a možná budúca agrošpecializácia našich kotlin a podolí má viacero smerov. V hlavných rysoch si zachovávajú súčasnú špecializáciu. Predovšetkým pôjde o určitú kombináciu rastlinnej a živočíšnej výroby, pričom v teplejších kotlinách sa bude uprednostňovať pestovanie teplomilných plodín s možnou vysokou tržnou hodnotou, či už to sú zrniny (pšenica, kukurica), olejniný (repka, slnečnica) a niektoré druhy trvalých kultúr (vinohrady, ovocné sady). Živočíšna výroba bude špecializovaná na produkciu mäsa a mlieka pre urbanizované oblasti (Košická kotlina, Považské podolie). V chladnejších oblastiach bude dominovať živočíšna výroba extenzívnym spôsobom (voľný výpas) s možným agroekologickým zameraním (ekologické farmy v Podtatranskej, Oravskej, Turčianskej kotline). Popri hlavnej agrovýrobe sa budú niektoré agrosubyjekty v kotlinách zameriavať na prepojenie na cestovný ruch formou agroturistiky. Pôjde skôr o určitú špecializáciu a ako doplnkový zdroj zisku. Z hľadiska udržateľnosti agrovýroby v kotlinách a podoliach pôjde o určitú stagnáciu ak nie celkový úpadok tejto výroby, predovšetkým vplyvom úbytku pôdy ako aj zvyšujúcim sa prílivom lacných poľnohospodárskych surovín buď z priľahlých nížin, alebo z priľahlých regiónov mimo náš štát.

Tab. 5: *Súčasná a budúca agrošpecializácia kotlín a podolí na Slovensku*

Typ kotliny, podolia	Zameranie poľnohospodárstva a kombinácia s ním
Juhoslovenská kotlina	RV+ŽV
Podtatranská kotlina	RV+ŽV, suburbanizácia
Košická kotlina	extenz. RV, intenz. ŽV, agro. CR, suburbanizácia
Zvolenská kotlina	RV+ŽV, ekológia, čiastočná suburbanizácia
Považské podolie	ekológia, SHR, silná suburbanizácia
Hornádska kotlina	ŽV+ RV (zemiakárstvo)
Turčianska kotlina	RV+ŽV, ekológia, agro. CR
Hornonitrianska kotlina	ŽV+ RV (trvalé kultúry)
Oravská kotlina	intenz. ŽV, agro. CR, ekológia
Žilinská kotlina	extenz. RV+ŽV, suburbanizácia, úbytok pôdy, ekológia
Horehronské podolie	extenz. RV+ŽV, agro. CR
Žiarska kotlina	extenz. RV+ŽV, úbytok pôdy
Pliešovská kotlina	ŽV+ RV (teplomilné kultúry)
Rožňavská kotlina	ŽV+ RV (trvalé kultúry), agro. CR

Vysvetlivky: RV - rastlinná výroba, ŽV - živočíšna výroba, CR - cestovný ruch

Zdroj: vlastný výskum

Záver

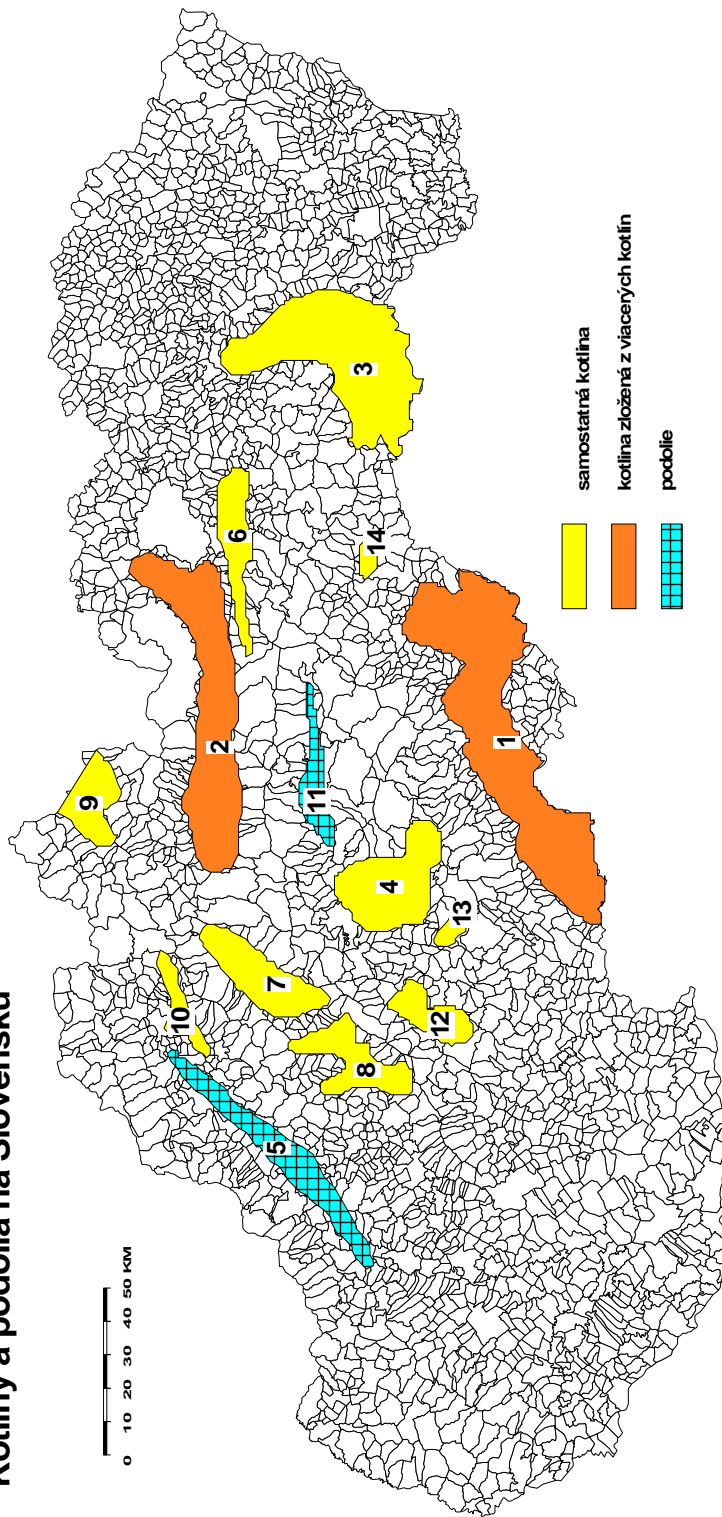
Socioekonomické využitie kotlín a podolí vo všeobecnosti má špecifický ráz v porovnaní s ostatnými morfológickými jednotkami. Vo všeobecnosti sa v určitom smere podobajú využitiu nížin, ale majú určité obmedzenie v podobe priľahlých pohorí. Pre poľnohospodárstvo je zvlášť príznačné, že kotliny a podolia majú v určitom smere podobnú, ak nie zvýšenú agroekologickú hodnotu v podobe pôd. Pre Slovensko je typické, že všetky kotliny a podolia sú ešte aktívne v poľnohospodárstve, aj keď do značnej miery sa tu prejavuje predovšetkým horizontálna zonálnosť, t.j. s narastaním geografickej šírky klesá agroproduktivita územia a mení sa jeho špecializácia. Za najproduktívnejšie v rámci poľnohospodárstva možno považovať teplé kotliny v južnej časti územia. U menej produktívnych dochádza k výraznej premene na nepoľnohospodárske aktivity. Tento trend sa nedá zvrátiť, na čo do značnej miery dopláca nenahraditeľný prírodný zdroj – pôda.

Literatúra

- LUKNIŠ, M., PLESNÍK, P., 1961: Nížiny, kotliny a pohoria Slovenska. Osveta, Bratislava, 140s.
- NÉMETHOVÁ, J., 2001: Postavenie poľnohospodárstva okresu Nitra v regionálnom rozvoji Nitrianskeho kraja. In: Geografie XII Geografické aspekty stredoevropského priestoru, Ed. Novák S. KG PF MU Brno, 133–137.
- SPIŠIAK, P., 1989: Poľnohospodárske využitie Horehronia a možnosti jeho intenzifikácie. AFRNUC, Geographica Nr. 28, Bratislava, 81–97.
- SPIŠIAK, P., 1993: Poľnohospodárske aktivity. In: Mládek, J., a kol. Región Poprad – geografické štruktúry socioekonomických aktivít. UK Bratislava, 37–56.
- VĚŽNÍK, A., 1993: Commuting to agriculture in the district of Uherské Hradiště. Meteorologické zprávy, Praha : ČHMÚ, 22, 71–79.
- VĚŽNÍK, A., 1999: Regionální geografické aspekty zemědělství okresu Havlíčkův Brod. In. Sborník prací PEF MU Brno. 1999. vyd. Brno : Rada přír. věd, Geografie XI., 260–268.
- VĚŽNÍK, A., HUBL, R., 2007: Zemědělství a krajina: případová studie mikroregionu Vranovsko a Jemnicko. In: Geografické informace 11. Problémy geografického výskumu Česka a Slovenska. UKF Nitra. 224–230.
- Atlas krajiny Slovenskej republiky. 1. vyd. Bratislava, Ministerstvo životného prostredia, 2002, 344s.

Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu VEGA č. 1/3063/06

Kotliny a podolia na Slovensku

Legenda:

1. Juhoslovenská kotlina	3. Košická kotlina	5. Považské podolie	7. Turčianska kotlina	9. Oravská kotlina	11. Horehronské podolie	13. Pliešovská kotlina
2. Podtatranská kotlina	4. Zvolenská kotlina	6. Hornádska kotlina	8. Hornonitrianska kotlina	10. Žilinská kotlina	12. Žiarska kotlina	14. Rožňavská kotlina

Current Agricultural Use of Selected Basins of Slovakia

Peter SPIŠIAK

Summary: Agriculture belongs to the oldest manufacturing industries. Agriculture in landscape was initially located in big fertile warm lowlands, but gradually it went on to basins and in the end to mountains. This phenomenon may also be seen in Slovakia, where warm lowlands on south of Slovakia – Podunajská, Východoslovenská, Záhorská lowlands were used first. Gradually, agriculture was located in warm and warm-cold basins with worse, predominantly morphological, conditions. Rise of urbanization resulted in used of basins for non-agricultural purposes, what impact on a change of specialization in agriculture in some basins.

Adresa autora:

doc. RNDr. Peter Spišiak, CSc.

Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita P. J. Šafárika

Jesenná 5, 040 01 Košice

peter.spisiak@upjs.sk